

מנין מצוות הנזיקין

שיעור זה קשור לכלל:

לימוד הסוגיא לאור המצוות

תמצית השיעור: הרמב"ם מנה את ארבעה אבות הנזיקין בארבע מצוות. הדבר מתבאר לאור ההבנה שהחייב בנזיקין נקבע על פי הנזק שנעשה לניזק, ולא על פי המזיק, וזהו הדבר המבדיל בין האבות השונים.

את דיני התורה העוסקים בנזיקין הגדירו מוני המצוות כמצוות מתרי"ג המצוות, ויש בכך כדי להעמידנו על הגדרות חשובות של דיני הנזיקין.

שיטת הרמב"ם במנין המצוות

הרמב"ם מנה כך¹:

והמצוה הרל"ז היא שצונו לדון בדין השור והוא אמרו יתעלה "וכי יגח שור וכו' וכי יגוף שור וכו'". וכבר התבאר דקדוק דין זה בששה פרקים הראשונים ממסכת קמא.

והמצוה הרל"ח היא שצונו לדון בדין הבור והוא אמרו יתעלה "וכי יפתח איש בור וכו'". וכבר התבאר דקדוק דין זה בפרק שלישי וחמישי ממסכת בבא קמא.

והמצוה הרל"ט היא התורה שהורנו בדין הגנב שנקנוס אותו תשלומי כפל או תשלומי ארבעה וחמשה או נהרגהו אם בא במחותרת או נמכרהו ובכלל כל משפטי הגנב כמו שהתבאר בכתוב. וכבר התבאר דקדוק דין זה כולו בפרק שביעי מקמא ובשמיני מסנהדרין ובשלישי ממציעא ובמקומות מעטים מכתובות וקדושין ושבועות.

והמצוה הר"מ היא התורה שהורנו בדין ההבער והוא אמרו יתעלה "כי יבער איש שדה או כרם וכו'". וכבר התבאר דקדוק דין זה בכללו בשני וששי מבבא קמא ובחמישי מגיטין.

¹ כן הוא בתרגום אבן תיבון, בנוסח המובא במהר" פונקל. הרב קאפח זצ"ל תרגם כך: "הציווי שנצטוינו בדין השור...". וכן בכלום.

והמצוה הרמ"א היא שצונו בדין ההבערה והוא אמרו יתעלה "כי תצא אש".
 וכבר התבאר דקדוק דין זה בשני ושני מקמא.

יש לעיין בדברי הרמב"ם מכמה פנים.

א. הרמב"ם סידר מצוות אלו על פי סדר הפסוקים (שמות כ"א, כ"ח - כ"ב, ה'): :

וְכִי יִגַח שׁוֹר אֶת אִישׁ אוּ אֶת אִשָּׁה נִמַּת סָקוּל יִסְקַל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכַל אֶת בְּשָׂרוֹ
 וּבָעַל הַשּׁוֹר נָקִי...
 וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוּ פִי יִכְרֶה אִישׁ בֶּרֶךְ וְלֹא יִכְסְנוּ וְנִפְּל שְׂמֵה שׁוֹר אוּ תַמּוֹר.
 בְּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם כֶּסֶף יִשְׁיב לְבַעְלָיו וְהַמַּת יִהְיֶה לוֹ...
 פִּי יִגְנַב אִישׁ שׁוֹר אוּ שֶׁה וּטְבַחוֹ אוּ מְכָרוֹ תַמְשֶׁה בְּקָר יִשְׁלַם תַּחַת הַשּׁוֹר
 וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׁה...
 פִּי יִבְעַר אִישׁ שְׂדֵה אוּ כְרֶם וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירוֹ וּבְעִיר בְּשָׂדֵה אַחַר מִיטֵב שְׂדֵהוּ
 וּמִיטֵב פְּרָמוֹ יִשְׁלַם.
 פִּי תִצֵּא אֵשׁ וּמִצָּאָה קִצְצִים וְנִאָּכַל גְּדִישׁ אוּ הַקָּמָה אוּ הַשְּׂדֵה שְׁלֵם יִשְׁלַם
 הַמְּבַעַר אֶת הַבְּעֵרָה.

המעייין בספר המצוות רואה שהרמב"ם סידר את כלל המצוות בסדר מיוחד לו, ואין הוא
 כפוף לסדר התורה.²

קשה, אפוא, מדוע כאן הפסיק בדין הגנב בתוך ארבעה אבות נזיקין, אף שהם מקצוע
 מיוחד בפני עצמו בתורה.³

השאלה מתחזקת בהשוואה למנין על סדר ההלכות, בו כתב הרמב"ם (תחילת הל' נזקי
 ממון):

הלכות נזקי ממון יש בכללן ארבע מצוות עשה וזה הוא פרטן: א. דין השור.
 ב. דין ההבער. ג. דין הבור. ד. דין ההבערה.

כאן מנה הרמב"ם על פי הסדר הענייני, ולא על פי סדר הפסוקים, ויש להבין את סיבת
 השינוי ממקום למקום.

ב. כלל קבע הרמב"ם בשורש האחד עשר מן השורשים שהקדים למנין המצוות: "שאין
 ראוי למנות חלקי המצוה בפרט חלק חלק בפני עצמו כשיהיה המקובץ מהם מצוה אחת".
 אין למנות את פרטי המצוה לעצמם. בענין נזיקין היה מן הראוי, לכאורה, למנות את כל
 דיני הנזיקין במצוה אחת, "לדון בדין המזיק", ומדוע חילקם הרמב"ם על פי אבות הנזיקין
 השונים? מה מיוחד כל אב כמצוה בפני עצמה?

² כגון במצוות תפילין (מ"ע י"ב-י"ג) הקדים הרמב"ם תפילין של יד לתפילין של ראש, אף שהפסוק אומר
 (דברים ר', ח'): "וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ", וכן מנה הרמב"ם מצוות ציצית (מ"ע י"ד)
 לפני מזוזה (מ"ע ט"ו), אף שמזוזה מופיעה בפסוק בהמשך למצוות תפילין.

³ דברים אלה מעוררים את השאלה על סדר הפסוקים בתורה - מדוע מסודרים דיני הנזיקין בכתוב בסדר זה,
 ועיי' בהמשך.

ג. לשון הרמב"ם: "שציוונו לדון בדין השור", או "שנצטווינו בדין השור", טעונה בירור. מי הוא המצווה במצוה זו, ומהו הציווי הכלול במצוה זו? ניתן להבין ענין זה בשתי צורות. בדברי הרמב"ם עצמו מצאנו שפעמים הגדיר מצוות "לדון בדין..." כמוטלות על בית הדין, ופעמים הגדירן כמוטלות על היחיד. בשורש הארבעה עשר משרשי ספר המצוות כתב (בתרגום הרב קאפח):

הכלל הארבעה עשר איך ראוי למנות בצו העונשין במצוות עשה... החלק אשר פרש בו את העונש והתגמול יש מאותן המצוות אשר צונו יתעלה לסקול באבן מי שעבר עליהן... ומהן שצונו יתעלה להעניש את העובר עליהן בממונו בלבד, לא בגופו, כמו שקבע בגזלן תוספת חומש, ובגנב תשלומי כפל מה שגנב... הרי בצו העונשין הללו כולן מצות עשה... ואופן מניינן שאנו נמנה את הארבע מיתות בית דין ארבע מצוות ממצוות עשה... וכן גם ראוי שנמנה את המלקות ברצועה מצוה בפני עצמה... וסדר המנין הנכון הוא מה שהזכרתי שכל מין עונש מצות עשה, כך שיהא דין תשלומי גנב מצות עשה, כלומר שאנו נצטווינו לגבות ממנו שיעור זה...

כאן רואים שהמצוה לדון בדין גנב מוטלת על בית דין, שהרי הגדיר את המצוה להעניש את הגנב, וזה בודאי מוטל על בית דין. אולם, בסוף מצוות עשה כותב הרמב"ם בכיוון אחר, תוך כדי דיון במצוות ההכרחיות על כל אדם לקיימן:

וכאשר תתבונן בכל המצוות האלו שקדם זכרן, תמצא מהן מצוות שהן חובה לציבור, לא לכל יחיד ויחיד, כגון בנין בית הבחירה, והקמת מלך, והכרתת זרע עמלק. ומהן מצוות שהן חובה לאדם היחיד אם עשה מעשה פלוני או אם ארע לו מצב פלוני, כגון קרבן שוגג וקרבן הזב, ואפשר שישאר האחד מבני אדם כל ימי חייו לא יעשה אותו המעשה ולא יארע לו אותו המצב, ויש מן המצוות האלו גם דינים כמו שבארנו, כגון דין עבד עברי, ודין אמה עבריה, ודין עבד כנעני, ודין שומר חנם, ודין שואל וזולתם ממה שקדם זכרו, ואפשר שישאר האחד מבני אדם כל ימי חייו ולא ידון בדין זה ולא יתחייב במצוה זו.

כאן משמע שהמצוה מוטלת אף על היחיד לדון בדינים שמזכיר הרמב"ם⁴. את דיני הנזיקין לא הביא הרמב"ם כדוגמא לא בשורש י"ד ולא בסוף מצוות עשה⁵, ויש להבין על מי מוטלת המצוה "לדון" בדיני הנזיקין.

⁴ אין סתירה בדברי הרמב"ם, שכן בכל מקום הוא מתייחס לדינים אחרים, ואינו דומה דין תשלומי כפל בגנב, המוטל על בית הדין, לדין שואל ודוגמתו, המוטלים על היחיד.
⁵ דבר זה כשלעצמו יכול ללמד כי דיני הנזיקין אינם חד משמעיים בענין זה, ועל כן אינם יכולים לשמש כדוגמא.

אף כי אין בלשון הרמב"ם הכרעה ברורה, בדברי המפרשים יש התבטאויות מפורשות, לשני הצדדים.

החינוך כתב (מצוה נ"ג - "מצות בית דין לדון בנוקי הבור")::

...ונוהגת בזכרים שעליהם לעשות דין ולא בנקבות שהן אינן דנות, אבל מכל מקום בכלל דין התשלומין הן, בין הזיקו או הוזקו.

הרי שהבין שהמצוה מוטלת על בית הדין.

הרס"ג שאף הוא מנה את הנזיקין כמצוות, כללן בפרשיות המוטלות על הצבור (פרשיות י"ט-כ"ב). ביאר הרי"פ פערלא את שיטתו בהקדמתו למנין הפרשיות (אות י"ג):

...כי אף אמנם גדרן של פרשיות הללו הוא שהן מצוות המוטלות על הצבור, מכל מקום אין כולן שוות ממש בעצמותן. כי רק רובן הם מצוות המסורות רק לצבור, אבל אין היחיד חייב בהן, כמו פרשת שופטים ושופטים... אבל הרבה מהן עיקר חיובן מוטל על היחידים, אלא משום שלפי מנהגן של רוב בני אדם בענינים אלו, אינם עושים את חובתן המוטלת עליהם אלא על ידי כפייה על פי הציבור והבית דין, כגון משפטי עבד ואמה העבריים, ונזקי אדם באדם, ושור בשור, ושור באדם... ולכן כל אלה הם בכלל מצוות המוטלות על הצבור והבית דין העומד בראשם.

מדבריו מובן שעיקר החיוב הוא על היחיד, אלא שבית הדין מוציא חיוב זה אל הפועל כאשר היחיד איננו עושה זאת מעצמו.

לשתי הדעות יש להבין, מדוע נמנו הנזיקין כמצוה עצמית, ולא כחלק ממצות הדיינים לשפוט צדק.⁶

נזיקין – מלוה הכתובה בתורה

הגמרא (ערכין ו' ע"ב) מגדירה את תשלומי הנזיקין כמלוה הכתובה בתורה, וכדברי רש"י (שם): "תשלומי נזק כתובין בתורה ומדאורייתא משעבד ליה בעל כרחיה".

תוס' מגדירים את ההבדל בין מלוה רגיל ובין מלוה הכתובה בתורה (בכורות מ"ח ע"א):

מלוה הכתובה בתורה - היינו דוקא כגון פדיון הבן וערכין ונזקין וכיוצא בהן שלא נתחייבו אם לא שחייבתו תורה, אבל מלוה על פה, אף על גב דכתיב "האיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט", לא כתובה להיות כתובה בשטר ואף על גב דאיירי על פה, דלא חייבתו ממה שכתובה בתורה כיון דבלאו הכי פשיטא הוא שיש לו לשלם מה שהלוהו.

⁶ שכן אף הרי"פ פערלא סובר שבפועל בית הדין ממונה על הוצאת המצוה אל הפועל, אלא שהוא סובר שמקור החיוב הוא על היחיד.

מקור החיוב במלוה איננו מן התורה, אלא מן המציאות הפשוטה⁷, שכספו של הלווה נמצא אצל המלוה, ומצד המציאות עליו להחזירו, מה שאין כן בשאר הדברים - החוב הוא חידוש של התורה.

נראה, אפוא, להגדיר, שיסוד ההבדל בין מלוה לנזיקין הוא שבמלוה יש ממון חברו אצלו, ובנזיקין אין ביד המזיק ממון של חברו.

המציאות של ממון המלוה ביד הלווה היא היוצרת את החוב, ועל כן אין זה מלוה הכתובה בתורה. בנזיקין, לעומת זאת, אף כי הזיק אדם לחברו, הרי ממנו אינו בידו, ואין במציאות דבר הגורם את התשלום. לא המציאות עצמה מחייבת את האדם בתשלום הנזק, אלא התורה, ועל כן זהו מלוה הכתובה בתורה. מהבדל זה נובע הבדל נוסף. במלוה - התחייב הלווה לשלם, ועל כן עליו לעמוד בהתחייבותו, אולם בנזיקין, מעולם לא התחייב המזיק לשלם לניזק, ועל כן חיובו הוא מדין תורה, ולא מצד המציאות⁸.

נזיקין כוללים בתוכם שני עניינים. מצד אחד, התשלום הוא השלמת החסרון של הניזק, ומצד זה דומים הנזיקין למלוה. אך מצד שני אין ממון הניזק נמצא בידי המזיק, וחוב התשלום הוא חידוש של התורה, ובוה דומים נזיקין לתשלומי כפל בגנב וכדומה. שני הצדדים הם שני צדדי החקירה, האם תשלומי הנזיקין הם עונש על המזיק או שהם השלמת החסרון לניזק. נראה, שבשאלה זו תלויה השאלה שהזכרנו לעיל, האם דיני נזיקין מוטלים על בית דין, שבסמכותם להעניש את הפושעים, או שמוטלים על היחיד, המחויב להשלים לחברו חסרון שגרם לו.

מחלוקת התנאים

המשנה אומרת (בבא קמא פ"ג מ"ט):

שור שוה מנה שנגח שור שוה מאתים ואין הנבלה יפה כלום, נוטל את השור.

⁷ יש לציין, שבמקום אחר (קדושין י"ג ע"ב) הגדיר תוס' את ההבדל בצורה שונה מעט: "מלוה הכתובה בתורה - פי' כגון קרבנות ופדיון הבן וערכין ונזקין שלא היו יודעים עניני נתינות הללו אם לא שנתחייבה התורה בפירושו, אבל מלוה כגון שלוה לו מעות בלא שטר, אף על גב דכתב 'האיש אשר אתה נושה בו', לא חשיב כתובה בתורה כיון שאין צריך לפרש בתורה שיעור הנתינה דפשיטא מה שהוא לזה צריך לפרוע". לכאורה קשה, וכי בנוק צריכה התורה לחדש את שיעור התשלום, הרי פשיטא מה שהזיק צריך לשלם? נראה שההבדל בין שתי ההגדרות המובאות בתוס' הוא בשאלה (המוזכרת בפנים) האם תשלומי נזיקין הם השלמת חסרון או עונש. התוס' בבכורות מבין כי התשלום הוא השלמת חסרון, ועל כן כאשר חידשה התורה את אחריותו של האדם על נזקיו, השיעור פשוט ואין צורך לומר את השיעור, שכן מה שהזיק צריך לשלם. אולם בקדושין מבינים התוס' כי התשלום הוא עונש, ועל כן צריכה התורה להגדיר את שיעור התשלום, ואין זה נעשה מסברא.

⁸ נראה להטעים את הדברים בכך שאין זה מוחלט כלל שעל המזיק לשלם על הנזק שגרם. יתכן שיש להטיל עליו עונש אחר, ולא דוקא תשלום, וכפי שכתב הרמב"ם (הל' נזקי ממון פ"ח ה"ה): "שור של ישראל שנגח שור של נכרי בין תם בין מועד פטור, לפי שאין הגוים מחייבין את האדם על בהמתו שהזיקה והרי אנו דנין להם כדיניהן...". וכתב על כך הראב"ד: "א"א הטענה הזאת אינה מספקת שהרי הם תופסים גוף המזיק ונפרעין ממנו". בדיני האומות העונש למזיק איננו תשלום אלא עונש גופני, ועל כן ניתן להבין שתשלומי נזיקין הם חידוש שחידשה התורה.

הניזק נוטל את השור, ובכך קיבל חצי נזק, כדין שור תם. אומרת על כך הגמרא (ל"ג ע"א):

מתניתין מני, רבי עקיבא היא, דתניא יושם השור בבית דין, דברי ר' ישמעאל. ר' עקיבא אומר: הוחלט השור. במאי קמיפלגי, ר' ישמעאל סבר בעל חוב הוא וזווי הוא דמסיק ליה, ור' עקיבא סבר שותפי ניהו, וקמיפלגי בהאי קרא: "ומכרו את השור החי וחצו את כספו", ר' ישמעאל סבר לבי דינא קמזהר רחמנא, ור' עקיבא סבר לניזק ומזיק מזהר להו רחמנא.

נחלקו ר' ישמעאל ור' עקיבא על מי מוטל ציווי התורה: "ומכרו את השור החי וחצו את כספו", ונראה שחלקו אף באופן כללי, על מי מוטלות מצוות נזיקין. ר' ישמעאל סובר שהציווי הוא לבית דין, ור' עקיבא סובר שהציווי הוא למזיק ולניזק. ר' ישמעאל רואה את התשלום כעונש, ובית הדין הוא המחייב את האדם לשלמו. אחר שחייבוהו בית דין, הרי המזיק הוא בעל חוב כלפי הניזק.⁹ לר' עקיבא החובה מוטלת על המזיק, שכן המציאות יוצרת את חובת התשלום, ולא בית הדין, ועל המזיק מוטל להשלים את חסרון הניזק שנגרם בעטיו.

הרמב"ם פסק כר' עקיבא (נזקי ממון פ"ט הי"ב):

שור שנגח וחזר ונגח שור אחר הרי הניזק הראשון והבעלים כשותפין בו.

במקום נוסף מגדיר הרמב"ם את מהות תשלומי הנזיקין (נזקי ממון פ"ב ה"ז):

כל המשלם נזק שלם הרי התשלומין ממון שהוא חייב לשלמו כמי שלוה מחבירו שהוא חייב לשלם, וכל המשלם חצי נזק הרי התשלומין קנס חוץ מחצי נזק של צרורות שהוא הלכה כמו שביארנו.

לא הסתפק הרמב"ם בהגדרת ההבדל בין נזק שלם שהוא ממון לחצי נזק שהוא קנס, אלא הוסיף את המילים "כמי שלוה מחבירו". ניתן לדייק מלשונו של הרמב"ם שתשלומי נזיקין הם כמלוה - כחוב הנוצר מן המציאות ולא כעונש המוטל על ידי בית הדין. על פי זה המצוה במצוות נזיקין הוא המזיק, ולא בית הדין.

סדר המצוות

הגמרא מבארת, שלדעת ר' עקיבא "לניזק ומזיק מזהר להו רחמנא". לשון זו קשה במקצת, שכן במה מזהירה התורה את הניזק, הרי המזיק הוא האחראי לנזק.

⁹ אין זה קנס, שכן אין זה מוגדר כחיוב חדש שנוצר על ידי בית הדין, אלא כחיוב הקשור למציאות החסרון של הניזק, המוטל על ידי בית הדין, ועי' היטב בשערי יושר שער ז' פ' כ"א, הגדרת כח בית דין בדיני קנסות.

ביאור הדבר הוא, שלעולם תשלומי נזק הם צירוף של אחריות המזיק ומעשי הניזק, וחייב המזיק בתשלומים תלוי גם בניזוק¹⁰. אף הניזק צריך לשמור רכשו, ואם לא שמר כראוי אחריות הנזק עליו והמזיק פטור, כגון שן ורגל ברשות הרבים וכדומה. הגמרא מבארת, שהתורה כתבה את ארבעה אבות הניזקין אף שניתן ללומדם "במה הצד", "להלכותיהן" (ה' ע"ב) - כדי ללמד את ההלכות השונות בין אב לאב, כגון שבבור פטור בכלים, באש פטור בטמון וכדומה. אם היינו דנים רק מצד המזיק, ובכל מקרה בו הושלמו תכונות המזיק והוא אחראי לנזק יתחייב בתשלומים, הרי שדיני נזיקין היו נמנים כמצוה אחת, והיה חייב בכל המקרים, אף בכלים בבור וכדומה, שכן מבחינת המזיק אין חילוק בין המקרים, ובכולם הנזק נעשה באחריותו. המבדיל בין האבות השונים הוא מידת השותפות של הניזק בנזק, ועל פיה נקבע החיוב. על כן חלוקים דיני הניזקין לארבעה אבות הכתובים בארבע פרשיות, והמבדיל ביניהן הוא הניזק, שיש מקרים ששותפותו גורמת לכך שהמזיק יהיה פטור.

הבנה זו עולה מעיון בסדר פרשיות נזיקין בתורה (שמות כ"א, כ"ח - כ"ב, ה'):

נזקי שור באדם: וכי יגח שור אֶת אִישׁ או אֶת אִשָּׁה נְמַת סְקוֹל יִסְקַל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי. וְאִם שׁוֹר נִגְחַת הוּא מִתְמַל שְׁלֶשֶׁם וְהוֹעֵד בְּבַעְלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ וְהַמִּית אִישׁ או אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסְקַל וְגַם בְּעַלְיוֹ יוֹמֵת. אִם כֹּפֵר יוֹשֵׁת עָלָיו וְנָתַן פְּדִיָּן נִפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹשֵׁת עָלָיו. או בֶן יִגַּח או בַת יִגַּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יַעֲשֶׂה לוֹ. אִם עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר או אִמָּה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לְאֹדְנָיו וְהַשּׁוֹר יִסְקַל.

נזקי בור בבהמה: וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור וְלֹא יִכְסֶנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר או חֲמוֹר. בַּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם כֶּסֶף יָשִׁיב לְבַעְלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ.

נזקי שור בבהמה: וכי יגף שור איש אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ נְמַת וּמְכָרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחִי וְחָצוּ אֶת כֶּסֶפוֹ וְגַם אֶת הַמֵּת יִחָצוּן. או נֹדַע כִּי שׁוֹר נִגְחַת הוּא מִתְמַל שְׁלֶשֶׁם וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ בְּעַלְיוֹ שְׁלֶשֶׁם יִשְׁלַם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ.

נזקי גנב בבהמה: כי יגנב איש שור או שֶׁה וּטְבָחוּ או מְכָרוּ חֲמִשָּׁה בְּקָר יִשְׁלַם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׁה. אִם בַּמִּחְתָּרֶת יִמְצָא הַגֵּנֵב וְהִכָּה נְמַת אִין לוֹ דָּמִים. אִם וְרָחַה הַשְּׂמֶשׂ עָלָיו דָּמִים לוֹ שְׁלֶשֶׁם יִשְׁלַם אִם אִין לוֹ וְנִמְכָר בְּגִבְתּוֹ. אִם הִמְצָא תְּמַצָּא כִּידוֹ הַגֵּנֵב מִשּׁוֹר עַד חֲמוֹר עַד שֶׁה חַיִּים שְׁנַיִם יִשְׁלַם.

נזקי בהמה בצומח: כי יבער איש שדה או כָרֶם וְשָׂלַח אֶת בְּעִירוֹ וּבְעֵרָה בְּשָׂדֶה אַחַר מִיטְבַּ שְׂדֵהוּ וּמִיטְבַּ כְּרָמוֹ יִשְׁלַם.

¹⁰ אדם ששחרר שור מסוכן ביותר ולא נגרם כל נזק, יהיה פטור מתשלום, אף שמבחינת רשלנותו הוא חמור יותר ממי ששכח לנעול את דלת הרפת וכתוצאה מכך יצא עגל מן הרפת והזיק. התשלומים אינם נמדדים רק על פי אחריות המזיק, אלא על פי התוצאה שנגרמה לניזק.

נזקי אש בצומח: פי תצא אש ומצאה קצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבצר את הבערה.

עיון בפסוקים מלמד, שהתורה סידרה את הפרשיות על פי הניזק. בתחילה האדם, החמור ביותר, לאחר מכן הבהמה, ולבסוף הצומח (והדומם: לאחר דין אש מופיעים בתורה דיני השומרים, הפותחים בפסוק: "כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמרו").
על פי סידור זה מובנת דרשת חז"ל לגבי בור (נ"ג ע"ב): "שור ולא אדם חמור ולא כלים", שכן הבור מופיע בנזקים הנגרמים לבהמה, בין נזקי אדם ובין נזקי כלים, ואין לשייך את הנזק לאדם או לכלים. טעם הדבר הוא, שנוק בור חייב רק כאשר הבור גרם את הנזק ("תחילת עשייתו לנזק"), אך בכלים - הרי הם דוממים, ונפילתם לבור היא תוצאה של טלטולם על ידי הניזק. אף אדם, נפילתו לבור היא באחריותו, שכן יכול הוא להישמר. רק בהמה, ההולכת מעצמה אך אינה יכולה להישמר מפני נפילה לבור - מחייבת את המזיק. בנזק בור בולטת העובדה ששותפותו של הניזק היא הקובעת את החיוב בנזק, ולא רק אחריותו של המזיק¹¹ (שכן אחריות המזיק שווה בכל המקרים, בין באדם, בין בשור ובין בכלים).

מתוך כך יובן סידור המצוות ברמב"ם. כפי שהובא לעיל, בספר המצוות סידר הרמב"ם את האבות על פי פסוקי התורה, וכלל בתוכם את דין הגנב, כפי שמוכח דינו בתורה. בפתחת ההלכות, לעומת זאת, סידר הרמב"ם את ההלכות בסדר שונה: שור, מבעה, בור ואש. בספר המצוות דן הרמב"ם במצוות מצד מניין - האם ראוייה מצוה זו להימנות כמצוה בפני עצמה, מהי הגדרתה של המצוה וכדומה. בי"ד החזקה, לעומת זאת, דן הרמב"ם בצד ההלכתי של המצוות - כיצד מתקיימת המצוה למעשה.
מתוך כך נובעת ההתייחסות השונה למצוות הניזקין. בספר המצוות סדר המצוות הוא על פי הדבר הניזק, החל בדבר החמור ביותר - נזק לאדם, וכלה בדבר הקל ביותר - נזק לממון - כפי שסידרה התורה¹². הרמב"ם הגדיר את המצוות "לדון בדין השור" וכדומה, שכן הדין בא "להציל עשוק מיד עושקו"¹³ - להגן על הנפגע והניזק, ועל כן המצוות הן מצד הניזק, ולא מצד המזיק. סדר נזיקין מוגדר בגמרא כסדר "ישועות" (שבת ל"א ע"א), שכן דיני נזיקין באים להושיע את הנפגע.
בי"ד החזקה דן הרמב"ם בדיני נזיקין מצד חיוב השמירה, שהוא החיוב המוטל על האדם בפועל (עוד קודם שנעשה נזק), ולכן "שור" שהוא קרן, ו"מבעה" שהוא שן ורגל סמוכים זה לזה, ובור ואש באים לאחר מכן.

¹¹ אף האבות הנוספים מתבארים לאור סידור הנזקים בתורה. שן פטורה ברשות הרבים, משום שאין זה מקום להניח פירות וכדומה. קרן חייבת ברשות הרבים, שכן זהו מקום הילוך אדם ובהמה.

¹² על כן סידר הרמב"ם את דין הגנב בין מצוות הניזקין, להדיגש שהסדר הוא הסדר שקבעה התורה - על פי הדבר הניזק.

¹³ לשון הרמב"ם בהל' סנהדרין פ"ב ה"ז, בתארו את התכונות הנדרשות מן הדיין: "ובכלל אנשי חיל' שיהיה להן לב אמיץ להציל עשוק מיד עושקו, כענין שנאמר זיקם משה ויושיעו'..."